

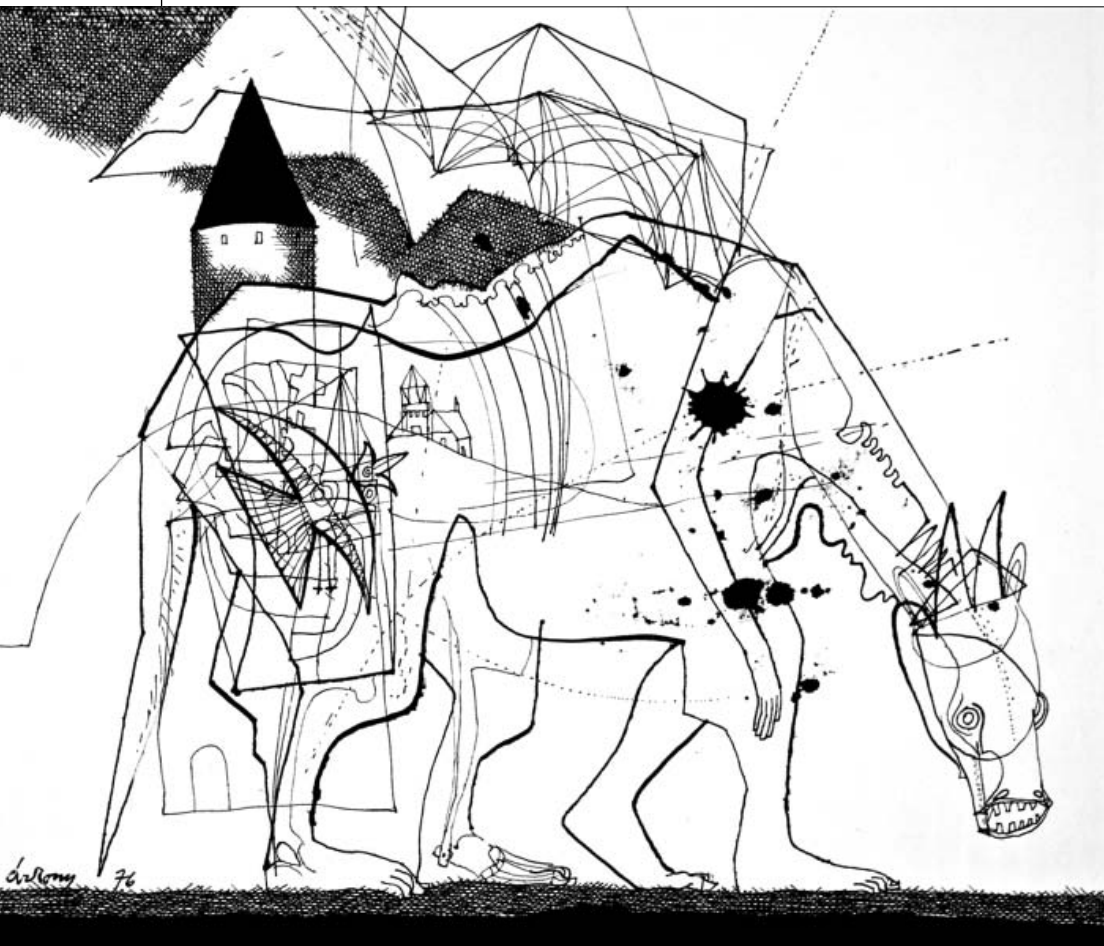
KABDEBÓ LÓRÁNT

Lászlóffy Aladár Szabó Lőrinc–monográfiájáról

Magyarországon szinte észrevétlenül jelent meg 1973-ban Kolozsvárott a Dacia Könyvkiadó Kismonográfiák sorozatában Lászlóffy Aladár *Szabó Lőrinc költői helyzetei. Vázlat egy monográfiához* című könyve. Két évvel Steinert Ágota bölcsészdoktori értekezésének (*Küzdelem a harmóniáért. Szabó Lőrinc költői világa*), három évvel az én *Szabó Lőrinc lázadó értizede* című könyvem, és nem egészen egy évvel Rába Györgynek az Akadémiai Kiadónál (Kortársaink sorozat) megjelent kismonográfiája után. Az én részmonográfiámat már ismerhette (hiszen dedikációjában ezt jelölte is: „Kabdébó Lórántnak baráti hálával azért, amivel ennek a könyvnek a megszületéséhez hozzájárult: kitűnő könyvével! Ali Kolozsvár, 1974. IX. 26.”), a többivel párhuzamosan készülhetett az ő könyve. Mondhatom: egyszerre jelentek meg a különböző műhelyek termékeként a hetvenes évek elején a kötetek, amelyek először emelték be Szabó Lőrinc költészetét a hazai (ma így mondanánk:) kánon élvonalába. A különállás hitelesíti az értékítéletet. Különböző indíttatással, más-más módszerrel, különböző alkatú írók jutottak ugyanarra a méltánylásra: az első – nem hervadó – koszorút fonták a nagy költő életművének elismeréseként.

Ali könyve (ma már ünnepélyesen és mélységes meggyőződéssel deklarálhatom: Lászlóffy Aladár alapvető számvetése) a nagy rálátások egyike az igen gazdag magyar esszéirodalomban. Mert Steinert Ágota is csak részletet adott (1932-vel, az első csúccsal, a *Té meg a világ*-gal zárva), én magam még kisebb korszakot tártam fel, Rába György pedig, bármennyire kitűnő költő is saját életműve másik felében, könyvében tudatosan vállalt irodalomtudósi érveléssel bontja ki a nagy előd pályaképét. Aladár könyve az első teljes rálátás, amely szuggesztív erővel méri fel a Szabó Lőrinc-i életmű kettősségét: a háború vérzivataráig vezető történelmi- és léttények okozta kétségbeesés ok-okozati összefüggésekbe kapaszkodó költői számbavételét és a háború után a még kétségbeesőbb valóságban vergődő költő felszabadult gyönyörködését a kétségbeesés kidalolása okán. Két költőt ír le: akiket csak az életrajzi egybeesés okán hívnak egyként Szabó Lőrincnek. Ez a szembesítés mára kaphat hangsúlyt: most értettem meg igazán könyvének akkori újdonságát. Megelőzött mindnyájunkat.

Fentebb azért hangoztattam, hogy ismerte az én első monográfia-kötetemet, mert (nem mint kedvesen írja, „hozzájárultam” könyve létrejöttéhez, hanem) most érzem, hogy írása végig polemizál az én módszeremmel. Használhatta a feltárt adatokat, de még inkább bosszanthatta az a történelmi és poétikai apparátus, amely egy bizonyos kezdethez kötötte a nagy költőt. Abból a perspektívából mutattam be Szabó Lőrincet, amelyet az 1928-as esztendővel záruló korszaka maga után hagyott volna, ha a költő véletlenül abbahagyja (volt egy év, amely ezzel a veszéllyel fenyegetett!) a versalkotást, vagy – mint Rimbaud – elmegy Afrikába fegyverkereskedőnek. Azt a poétikai helyzetet mértem fel, amely egy tehetséges pályakezdestről tett tanúbizonyosságot, és amely körülbelül a Kurt Pinthus-féle *Menschheitsdämmerung* antológia alkotóinak szintjén volt leírható. Szabó Lőrinc azzal is maradandó nyomot hagyott volna irodalmunk történetében (hiszen már megírta a *Föld, erdő, isten*, a *Kalibán!*, a *Fény; fény; fény* és *A Sátán Műremekei* verseinek első változatát), de még nem vált korszakalkotó klasszikussá.

Aladár éppen fordítva, a pályakép egészéből kiindulva kereste meg a teljes Szabó Lőrinc-i versuniverzum helyét a magyar költészet mezejében (külön figyelemre méltó az a – helyenkénti – finom összevetés, amellyel az egymást kiegészítő két óriást, József Attilát és Szabó Lőrincet elhelyezi mérőrendszerében: a zsenit és a csodát – egyiket sem sértve – hozza össze, építi bele a nagy magyar költői hagyomány folytonosságába; a József Attila-kutatók figyelmébe is ajánlom ezáltal ezt a könyvet!).

Módszere megvilágítására idézem: „Világos, ugyanis voltaképpen átmeneteiben szinte rajtafoghatatlanul megváltozó hangja, stílusa a folyamat két végén alapvetően különbözik. Mint mindig a kibontakozó igazi tehetség, a lángész: úgy változtatott helyzetet, hogy el sem mozdult, hanem az időt és teret rendezte át maga körül a költészetéből szétsugárzott, a befejezett költeményekkel önmagában mozgásba hozott energiákkal. Így lett időjárásaiból klíma, hajlamaiból jellemző gesztus; a közösségtől kapott nyelv egyszer csak az ő nyelve lett.” Mintha csak a költő 1945-ös *Naplóját* olvasnánk, vagy újságírói védőbeszédét, pedig ekkor, a hetvenes évek elején ezeket még egyikünk sem ismerhette. Pedig éppen azt a fordulatot jellemzi Lászlóffy mondata, amely a háború előtti szorongó kétségbeesést átváltja a *Tücsökzenétől* kezdődő gyönyörködő létátélésé.

A „megismételt életmű”-ről írja: talán annak reakciója, „hogyan megszokta: nála szinte semmi sem véletlen”. Amikor Lászlóffy ezt a mondatot leírja, a Szabó Lőrinc-i költészetnek a világlírában való elhelyeztettségére érez rá. Ez a csapda az, amelyet ez a költészet feltör, társaival, a kései Rilkével, Yeatsszel, T. S. Eliottal és főként Ezra Pounddal

egyidőben. Az európai kauzális ok-okozati gondolkodás csődhelyzetében keresték azokat a hézagokat, amelyek elvezethettek a szenvedés euforiájához, a „tragic joy”-hoz, amikor a náciizmus és a bolsevizmus embertelen-kegyetlen ölelésében, a tömegpusztítás gépesítetttségében vergődő emberiség számára a költészet gyönyörét lettek képesek felmutatni. Az ellenállás igazi csodáját jelenítve ez által. Hogy erre Aladár ráérezett már akkor, abban a *költői* érzékenysége segíthette.

„A világ, a lét »elintézetlensége« nem igazán probléma a Földön örökké élő, de személyes életét a halandóság ritmusában felfogó, felismerő és tudomásul vevő ember (emberiség) számára. A világ elintézetlensége nem hogy nem zavarja létében, hanem segít neki, hanem tulajdonképpen eredendő oka létrejöttének, egyáltalán az élet létrejöttének. Akkor miért kovácsol oly zengő melankólia-motívumot ebből, az ilyesimből a kezdet kezdete óta, amióta csak *sapiens*, és gondolatai, eszméi nyomon követhetők? Mert ez a szertartás, játék örökös, mindig eljátszható, elővehető, előlről kezdhető bevezetője saját, külön, nagy, az emberin, a társadalmin belüli problémái boncolásának: a lét elintézetlensége a nagy, a legnagyobb rosszpélda, a megszemélyesített kozmikus analógia és magyarázat a társadalmi lét »elintézetlenségére«, amelyhez mintha

Játékos kedve nem is
akarja az alakzatok szüntelen
keverésében megtalálni
a végső kombinációt

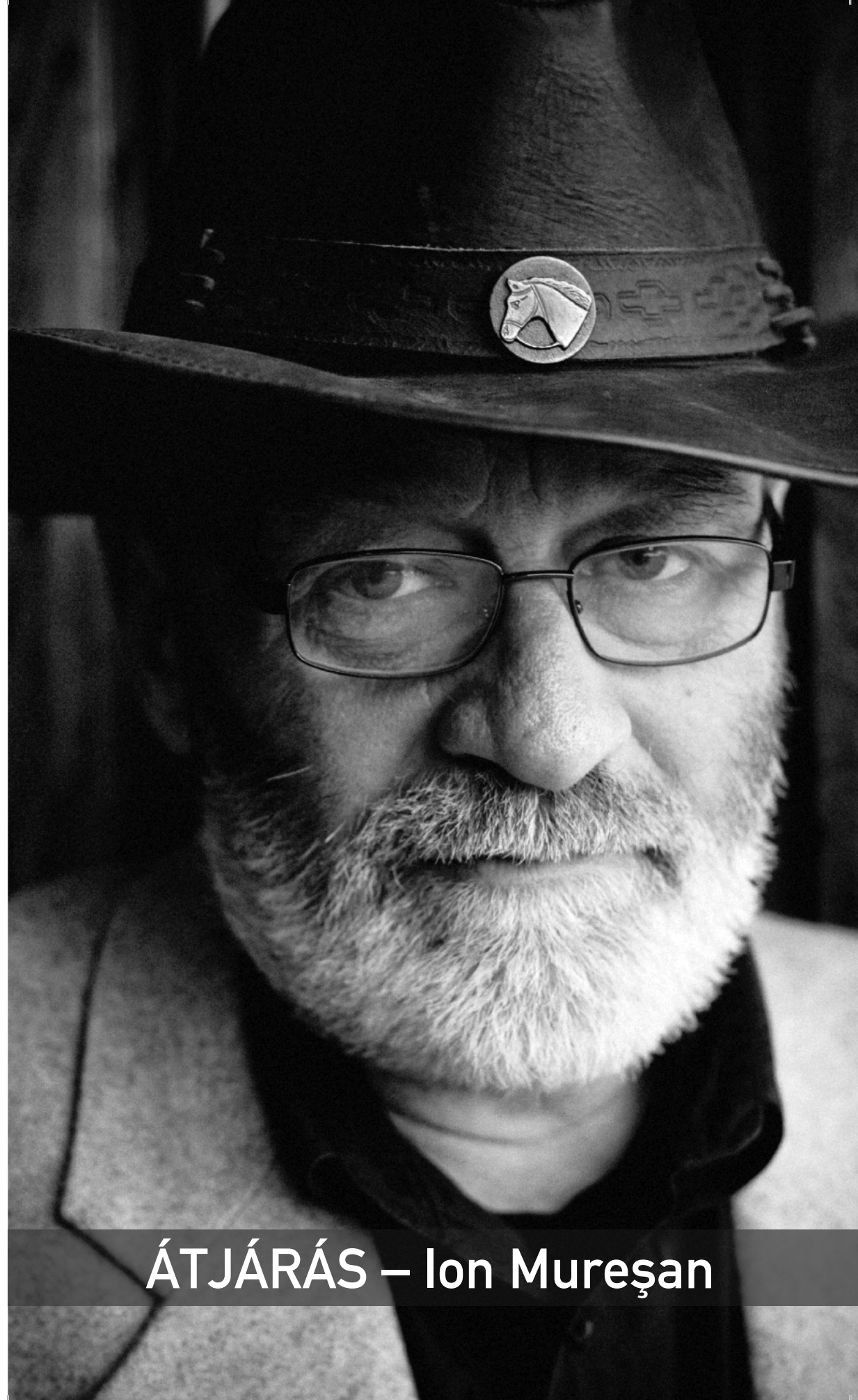
Ez és az ilyen képek, megfogalmazások, Szabó Lőrinc személyes »hozzájárulásai« az »elintézéshez«; a maguk hópehelynyi súlyával szépen szolgálják a potenciálisan lehetséges »elintézés« emberi változatát.”

Ha ezt olvasom, intem a filológust, ne okvetetlenkedjék: a költő felülkerekedett. Lászlóffy Aladár az akkor hozzáférhető *Összegyűjtött versekből* kiolvasta, amit az összes variáns ismeretében csak elismételhetünk, a költő mai értelmezői. Persze ez az olvasás könnyebben volt eredményre vezető a számára, hiszen Szabó Lőrinc *poétikailag* retusálta időnként a korábbi verseket – tematikailag ragaszkodva persze az eredeti megfogalmazásokhoz – így az összefüggések előtte egyértelműbbé válhattak, ez egyben segíthette is a pálya teljességének simább szövésű értelmezését. Közvetlenebbül láthatott rá az egészre, és biztosabb szemmel mérhette fel ennek belső poétikai mechanizmusát. Költő figyelte a költőt: „az életműben, a teljes műben él egy befejezettség eszmény, ama Legjobb Forma, mely az ő határa: végtelenségének határa, s melyet maga az alkotó is csak ritkán képes újra meg újra elérni. Ilyenkor egy pillanatra a költő mintha tudva tudná nemcsak, amit átél s megalkotott, hanem azt is, ami jön, s ezek együttes megméretésének átlényegített eredménye volna a remekmű. Mert tulajdonképpen valóban munkálnak, segítik egymást benn ott, a születés közegében a kész, a készülő s a potenciális művek. Ott legbelül, ahol ennek a belső alkotói »térnek« a neve *időpont*. S ez a válasz egyúttal a versek keletkezési sorrendjének jelentőségét illetően is: az *idő* ebben a szerepében idegtényező, a betápláltság ritkán fellépő legkedvezőbb, legteljesebb állapot, ingere. Szándékosan egyelőre épp annyira előidézhetetlen, mint például valamely makrokozmosz jelenség, ám bekövetkezése ritmusának pontos ismerete számos fontos adatot szolgáltat egy alkotó mikrokozmoszának felméréséhez. S annak, hogy »itt járt«, kiáltó bizonyítéka egy-egy újabb remekmű.” Ezáltal képződhetett meg ebben a könyvben az Egésszé vágyódás látomása. Még hozzá a befutás, a zárás oldaláról figyelve vizsgálódásai során. Azt hangsúlyozza, amit Szabó Lőrinc is kifejtett *Összes versei* összeállítás után, 1943-ban. Aladár a korai versekben ekként megtalálhatta a kései versekkel összekötő tendenciákat.

Utunk-est az 1980-as években. Balról a harmadik Lászlóffy Aladár

Hangsúlyozva persze az alapvető *tematikai kettősségét* is az életműnek: a véletlent kizáró ok-okozati összefüggéseket utóbb opponáló gyönyörrelví csodateremtést. Nem ismerhette Szabó Lőrinc legtöbb kortársának, Baránszky-Jób Lászlónak írásait, nem is utal rájuk a felhasznált irodalom jegyzékében. De eljuthattak hozzá baráti szalon mondanójának lényeges elemei. Éppen a *Tücsökzene* keletkezése idején voltak mindennapos baráti közelben Szabó Lőrinc és az esztéta barát. Ha valaki leglényegét el tudta mondani a kései Szabó Lőrincből kisugárzó „tragic joy” poétikának, az Baránszky-Jób lehetett. Ha eljutottak ezek a gondolattörödékek Aladárhoz, akkor azok törnek fel búvópatakszerűen esszéjében. Ha nem jutottak el, akkor – és ez a valószínűbb – csak az utókor ítéletében kapcsolódnak egymáshoz: Szabó Lőrinc poétikai üzenete és tematikai feloldáskeresése ebben a könyvben talál megértésre a költő-utód beleérző olvasási készségében.

ÁTJÁRÁS – Ion Mureșan